

ένώσεως ἐν ἀναθρώσκειν εἶναι ἐν τῷ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένῳ ἀνθρώπῳ, ὅπερ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ἣ ἐστὶν ἐν ψυχῇ, οὐκ ἤρτηται τοῦ σώματος, κἀντεῦθεν ὑπέγκειται αὕτη πολλῶν εἰδῶν, ἐμβεβαπτισμένων καθάπαξ τῇ ὕλῃ, ὧν καὶ αὐτῶν τάξις τίς ἐστὶ καὶ βαθμὸς τελειότητος, ἄχρι καὶ τῶν πρώτων εἰδῶν τῶν στοιχείων, ἃ προσεχέστατα τῇ ὕλῃ τυγχάνουσι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέ τινα ἐνέργειαν ἔχουσι πλὴν ἐκείνων ὧν αἱ δραστικαὶ καὶ παθητικαὶ ποιότητες ἀρχαὶ δύνανται εἶναι, αἷς δὴ ποιότησιν ἡ ὕλη πρὸς τὴν τοῦ εἶδους πῶς ὑποδοχὴν διατίθεται. Ἡ μὲν οὖν λέξις τοῦ διδασκάλου σαφῆς ἐστίν, καὶ ἡμῖν οὐδὲν πλέον ἐπεξείργασται περὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ δεῖ καὶ σημειώσασθαι καὶ ζητήσαι τινὰ προσφόρως ταύτῃ τῇ λέξει.

LXXXIX.

πθ'. Πῶς ἂν ἐπαληθεύοιτο ἡ πρότασις αὕτη· ὡς ἔχει ἡ ὕλη πρὸς τὰ αἰσθητὰ εἶδη καὶ τὰ ἐξῆς.

15 Αὐτίκα τὴν πρότασιν ἐκείνην τοῦ διδασκάλου, τὴν λέγουσαν οὕτω τὸν δυνάμει νοῦν πρὸς τὰ νοητὰ εἶδη ἔχειν ὡς ἡ πρώτη ὕλη πρὸς τὰ αἰσθητὰ, οὐ δεῖ νοεῖν κατὰ πάντα τρόπον· ἡ γὰρ ὁμοιότης, οὐκ ἐν πᾶσι κρατεῖ, ἀλλ' ἀπόχρη ταύτην ἐν ἐνὶ διασφύζεσθαι μόνον. Κρατεῖ δὲ ἡ ὁμοιότης τοῦ δυνάμει νοῦ πρὸς τὴν ὕλην ἐν τῷ τὴν τε ὕλην οὐδὲν εἶδος ἔχειν, τό γε 20 ἐφ' ἑαυτῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει πρὸς τὴν πάντων ὑποδοχὴν εἶναι, καὶ τὸν δυνάμει νοῦν οὐδὲν εἶδος νοητὸν ἔχειν, τό γε ἐφ' ἑαυτῷ, ἐν δυνάμει μέντοι γε εἶναι πρὸς τὰ πάντα τὰ νοητὰ εἶδη δέξασθαι ἂν τῷ γε ἑαυτοῦ τρόπῳ.

XC.

25 Η'. Εἰ ἐν εἶδος ἀπόκισται τῆς ὕλης μᾶλλον ἑτέρου.

Δεῖ τε ἐπομένως ἀπορεῖν εἰ ἓνια τῶν εἰδῶν προσεχέστατά εἰσι τῇ f. 71 ὕλῃ, ἓνια δὲ πόρρω, καὶ τούτων ἄλλα ἄλλων πορρωτέρω, | ὡς ἔλεγεν ὁ διδάσκαλος. Δοκεῖ γὰρ πάντα ἐπίσης προσεχῆ εἶναι τῇ ὕλῃ· οἷς γὰρ οὐκ ἐμπίπτει τι μέσον, ταῦτα προσεχέστατά τε εἰσὶν ἀλλήλοις καὶ οὐδενὶ 30 βαθμῷ διαφέρουσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἐστὶν εἶδος οὐ μεταξὺ καὶ τῆς ὕλης ἐστὶ δοῦναί τι μέσον· πάντα γὰρ τὰ εἶδη ἀμέσως ἐνοῦνται τῇ ὕλῃ· πάντα ἄρα ὁμοίως εἰσὶ προσεχῆ. Ἀλλὰ δεῖ λέγειν ἐπομένους τῷ διδασκάλῳ τῷδε, ὅτι ἐν εἶδος πορρώτερόν ἐστὶ τῆς ὕλης ἄλλου εἶδους τοῦδε εἴνεκα· τὸ γὰρ εἶδος, ὅπερ πλείους βαθμοὺς τελειότητος περιέχει, προσεχέστερόν ἐστὶ τῷ 35 Θεῷ καὶ μᾶλλον τῆς ὕλης κεχώρισται· ἀλλ' ἐν εἶδος ἐν τῇ πρὸς ἕτερον εἶδος τάξει πλείους βαθμοὺς τελειότητος περιέχει, καὶ ἕτερον αὐθις ἐλάττους· ἐν ἄρα εἶδος προσεχέστερόν ἐστὶ τῷ Θεῷ καὶ μᾶλλον τῆς ὕλης κεχωρισμένον ἄλλου εἶδους. Ἡ μὲν οὖν μεῖζων τοῦ λόγου σαφῆς ἐστίν· ὁ γὰρ Θεὸς τελειώτατός ἐστι, καὶ ἡ ὕλη ἀτελεστάτη. Ἡ δὲ ἐλάττων δείχνου- 40 ται. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, ἀπώλετ' ἂν ἡ τοῦ παντὸς τάξις, ἢ ἐν τοῖς

διαφόροις τῆς τελειότητος συνεστηκυῖα βαθμοῖς· ἄρα καὶ τὰ λοιπά. Τὸν δὲ τοῦναντίον κατασκευάζοντα λόγον ἐπιλυομένοις ῥητέον ἂν εἶη, ὅτι περὶ τῶν εἰδῶν διχῆ διαλέγεσθαι δυνατόν· ἓνα μὲν τρόπον, ὅσον πρὸς τὴν ἔνωσην, καὶ οὕτω πάντα τὰ εἶδη ἐπίσης εἰσὶ προσεχῆ τῇ ὕλῃ διὰ τὸ πάντα ἀμέσως ἐνοῦσθαι ταύτῃ, λέγω δὲ ἐν τῷ εἶναι τὸ πρᾶγμα· ἐν γὰρ τῷ ὅ γίνεσθαι δύναται παρεμπίπτειν τι μέσον· ἄλλον δὲ τρόπον, ὅσον πρὸς τοὺς τελειότητος βαθμούς, οὓς περιέχει τὰ εἶδη, καὶ οὕτω τάξις τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· τὸ γὰρ ἐνὶ μόνῳ βαθμῷ τελειότητος χαίρον εἶδος ὅτι ἐγγύτατα τῆς ὕλης ἐστίν, οἷον τὸ τοῦ στοιχείου εἶδος· τοῦτο γὰρ τὸν τῆς σωματότητος, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἔχει βαθμὸν μόνον, διὸ καὶ ἀμέσως τῆς ὕλης ὑπέρκειται· 10 τὰ δὲ περιεκτικὰ πλειόνων βαθμῶν ὁμοίως πορρώτερον τῆς ὕλης ἐστὶ, καὶ τούτων τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δ' ἥττον ταύτης ἀφέστηκεν, ὥστε τὴν λογικὴν ψυχὴν τὸν ἔσχατον χώρον ἐν τοῖς πρὸς τὴν ὕλην ἐλκομένοις εἶδεσιν ἔχειν, ἅτε πάντας τοὺς τῆς τελειότητος βαθμούς, τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις εἶδεσιν εὐρισκομένους χωρὶς ἐν ἐκάστῳ, μόνην αὐτὴν ὑφ' ἐν περιέχουσαν, καὶ διὰ 15 τοῦτο πορρωτάτω ταύτην οἷον ἀποκείσθαι τῆς ὕλης.

XCI.

Ἰα'. Εἰ αἱ συνθέσεις, ἃς ἐν ταῖς ἀπλαῖς οὐσίαις τίθεμεν, ἀληθεῖς εἰσὶ καὶ πραγματικά. 20

Ἔτι δεῖ καὶ περὶ τῶν εἰρημένων συνθέσεων ζητεῖν εἰ ἄρα ἀληθῶς ἐν ταῖς ἀπλαῖς οὐσίαις τίθενται, καὶ πότερον πραγματικῶς δεῖ ταύτας νοεῖν, ἢ κατὰ τὸν λόγον. Εἰρηται γὰρ τὰς ἀπλαῖς οὐσίας συγκείσθαι ἐκ τε τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι, ἐκ τε τῆς ἐντελεχείας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ ἐκ τοῦ ᾧ ἔστι καὶ ὃ ἔστι. Δεῖ τοίνυν ἀκολούθως τῷ διδασκάλῳ τῷδε πρὸς ταύτην 25 τὴν ζήτησιν ἀποκρίνεσθαι | ὡς, ἢ διαλεγόμεθα περὶ τῶν οὐσιῶν τούτων, f. 71 v ὅσον πρὸς τὸ εἶναι αὐτῶν, τὸ ὀλικόν καὶ τὸ τοῦ ὑποκειμένου, τουτέστιν ὡς ἔχουσι τὸ εἶναι ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει· ἢ ὅσον πρὸς τὰς οὐσίας αὐτῶν καὶ τὸ οὐσιῶδες εἶναι, ἐκκλειομένου τοῦ εἶναι, ὃ δυνατόν ἐστὶν ἐκκλείεσθαι διὰ νοῦ. Εἰ μὲν οὖν τῷ προτέρῳ τρόπῳ διαλεγόμεθα, δεῖ 30 λέγειν συντεθεῖσθαι ταύτας ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας. Ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι πρὸς τὴν οὐσίαν ὡς ἐντελέχεια ἔχει πρὸς δύναμιν, διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας συντεθεῖσθαι λέγονται. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν ἢ οὐσία ἐστὶ τὸ ὃ ἔστι, διὰ δὲ τοῦ εἶναι ἔχει τὸ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει ὑπάρχειν, ἐντεῦθεν συγκείσθαι λέγονται ἐκ τοῦ 35 ᾧ ἔστι καὶ ὃ ἔστιν. Ὅθεν αἱ τελευταῖαι συνθέσεις ἤρτηνται τῆς προτέρας, ὥστε τὰ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι συντεθειμένα καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις τῆς συνθέσεως εἶναι σύνθετα. Ὅθεν καὶ ἡμῖν βουλομένοις ἰδεῖν πότερον

αἱ συνθέσεις αὗται ἀληθῶς ἐνεῖσι καὶ πραγματικῶς τοῖς ἀγγέλοις, προὔργου γίνεσθαι τὸ ζητεῖν εἴπερ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἢ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας σύνθεσις, τουτέστιν ἢ πρώτη τῶν ἄλλων, καὶ πῶς.

Ἰστέον τοίνυν ἐστὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχὰς ἀληθῶς ἐκ τε τοῦ
 6 εἶναι καὶ τῆς οὐσίας συγκεῖσθαι ὡς ἐκ δυοῖν τινῶν πραγματικῶς διαφε-
 ρόντων, διότι τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία πραγματικῶς διαφέρουσιν ἐν τοῖς
 κτίσμασιν, ὡς πρότερον εἴρηται. Οὐδὲ προσίσταται τὸ ὑπάρχειν συμβεβηκός
 τι τὸ εἶναι, διότι καὶ τὸ συμβεβηκός δυνατόν ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου
 τυγχάνειν τινός, ὅπερ ἐστὶν ἐξ ὑποκειμένου καὶ συμβεβηκόςτος συγκείμενον,
 10 ὡςπερ ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ, καθό ἐστι
 λευκός, ἢ λευκότης, εἰ καὶ μὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου τοῦ ἀνθρώπου.
 Οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου τοῦ ἀγγέλου ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ, καθόσον
 ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶ θεωρεῖν αὐτὸν ὅσον πρὸς τὸ εἶναι αὐτοῦ τὸ ὀλικόν
 καὶ τὸ τοῦ ὑποκειμένου, εἰ καὶ μὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου λόγου τοῦ
 16 ἀγγέλου ἀπλῶς, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται. Ὅθεν, ὡςπερ οὐ δύναται
 ποιεῖν ὁ Θεός, μᾶλλον δὲ ὡςπερ ἀδύνατόν ἐστι τὸν Θεὸν ποιεῖν ἄνθρωπον
 λευκὸν ἄνευ λευκότητος· οὐ γὰρ αὐτός γε δύναται τὴν χρεῖαν τῆς εἰδικῆς
 αἰτίας ἀναπληροῦν, λέγω δὲ τῆς ἐνυπαρχούσης, εἰ καὶ δύναται τὴν χρεῖαν
 ἀποπληροῦν τῆς εἰδικῆς αἰτίας, τῆς γε παραδειγματικῆς, οὕτως οὐδὲ ὅλον
 20 τέ ἐστι ποιεῖν τὸν ἀγγελὸν ἔχειν τὸ εἶναι τὸ τοῦ ὑποκειμένου χωρὶς τοῦ
 εἶναι· ἐνέπλεκε γὰρ οὕτω τὴν ἀντίφασιν δήπου. Ὅστε δῆλόν ἐστι τοὺς
 f. 72 ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχὰς ἀληθῶς | καὶ πραγματικῶς ἐκ τῆς οὐσίας καὶ
 τοῦ εἶναι συγκεῖσθαι ὡς ἐκ δυοῖν τινῶν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ διαφερόντων,
 ἐπομένως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας συνθέσεις, εἴπερ ἢ μὲν οὐσία ὡς δύναμις
 26 τις ἐστὶ καὶ τὸ ὄ ἐστι, τὸ δὲ εἶναι ὡς ἐντελέχεια καὶ τὸ ὦ ἐστὶν, ὡς
 πρότερον εἴρηται. Εἰ δὲ σκοποῖμεν τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχὰς ὅσον
 πρὸς τὰς οὐσίας, αἱ πραγματικῶς διαφέρουσι τοῦ εἶναι, καὶ ὅσον πρὸς
 τὸ οὐσιῶδες εἶναι αὐτῶν, οὐ δυνάμεθα λέγειν αὐτὰς ἐκ τοῦ εἶναι καὶ
 τῆς οὐσίας συντεθεῖσθαι· εἴη γὰρ ἂν οὕτως ἐπ' ἄπειρον ἢ πρόοδος· ἐστὶ
 30 γὰρ αὐθις ζήτησις εἴπερ ὁ ἄγγελος, ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, σύνθετός
 ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι, πρότερον ἢ οὐσία ἐκείνη σύνθετός ἐστιν
 ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι, ἢ μὴ, καὶ ῥηθῆ σύνθετον εἶναι καὶ ταύτην,
 ἢ αὐτὴ ζήτησις ἐστὶ πάλιν περὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης ἐξ ἧς αὕτη συντέ-
 θεται, καὶ ἢ ἐπ' ἄπειρον προελεύσεται, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον, ἢ πρὸς τοῦτο
 35 στήσεται δήπου, τὸ τὸν ἀγγελὸν, κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, μὴ συγκεῖσθαι
 ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας, καὶ ἀκολούθως οὐδὲ κατὰ τοὺς ἄλλους τῶν
 συνθέσεων τρόπους τοὺς εἰρημένους συγκεῖσθαι τοῦτον πραγματικῶς, εἶναι
 δὲ μᾶλλον πάντας ἀγγέλους, ὅσον πρὸς εἰλικρινεῖς θεωρουμένους τὰς
 οὐσίας αὐτῶν, ἀπλουστάτους παντάπασι, μηδεμίαν πραγματικὴν ἐν σφίσι
 40 αὐτοῖς σύνθεσιν ἔχοντας.

XCII.

Ιβ'. Πότερον ἡ ἀγγελικὴ οὐσία διενήνοχε τῆς τοῦ Θεοῦ.

Ἐρεῖ δέ τις ἴσως· οὐκοῦν ἡ τοῦ ἀγγέλου οὐσία οὐδὲν διενήνοχε τῆς τοῦ Θεοῦ, εἴπερ ἑκατέρα δοκεῖ πάσης ἐστερηθῆναι συνθέσεως. Ἄλλ' οὐχ ἔπεται· πολλαπλῆ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ διαφορὰ· πρῶτον, ὅτι οὐ δυνάμεθα λέγειν τὸν Θεὸν πραγματικῶς ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας συγκεῖσθαι, ἢ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως, ἢ ἐκ τοῦ ᾧ καὶ ὃ, οὐδὲ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ ὑποκειμένου· ἐν γὰρ τῷ Θεῷ τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία πραγματικῶς οὐ διαφέρουσιν· δεύτερον, ὅτι καὶ κατ' αὐτάς τὰς οὐσίας διενηνόχασιν· εἰ γὰρ καὶ ἀπλῆ ἐστὶν ἑκατέρα τὸν γε εἰρημένον τρόπον, ὁμοῦς ἡ θεία οὐσία πρώτη καὶ τελεωτάτη ἐστίν, ἐν αὐτῇ πάσας τὰς τελειότητας ἔχουσα καὶ προέχουσα, καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἰτία οὐσα τῶν ἄλλων, ὅπερ ἀδύνατον κτιστῆ τινι ὑπάρχειν οὐσίᾳ· τρίτον, ὅτι, εἰ καὶ μὴ δυνατόν ἐστὶν ἐν ἀγγέλῳ κἂν τῇ ψυχῇ σύνθεσιν τινὰ πραγματικὴν εὐρίσκεισθαι τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι αὐτῆς, ἀλλὰ λόγου τις εὐρίσκεται σύνθεσις, ἣτις ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως εἶναι λέγεται μόνον, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας, οὔτε μὴν ἐκ τοῦ ᾧ ἔστι καὶ ὃ ἐστίν· οὗ πρὸς κατανόησιν δεῖ θεωρεῖν, ὡς ἡ οὐσία διχῆ λαμβάνεσθαι δύναται· ἓνα μὲν τρόπον, ἀπλῶς τε καὶ καθ' αὐτήν, καὶ οὕτως ἐνέργειά τις ἐστίν· ἕτερον δὲ τρόπον, ἐν τῇ | πρὸς τὸ εἶναι αὐτῆς τάξει, ὃ λαμβάνει, καὶ τῇ πρὸς τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, καὶ οὕτως ὡς δὴ παντὸς προσιεμένου καὶ δεχομένου, λόγον δὲ δυνάμεως ἔχοντος, καὶ ἡ οὐσία αὐτῇ τὸν τῆς δυνάμεως ἔχει λόγον· καὶ ταύτη συγκεῖσθαι τοὺς ἀγγέλους φαίη τις ἂν ἐξ ἐντελεχείας καὶ δυνάμεως. Ἡ τοιαύτη δὲ σύνθεσις λόγου μόνον ἐστίν, οὐ πραγματικὴ· ταῦτόν γὰρ πρᾶγμα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τότε, ὡσπερ καὶ αὐτῇ ἡ οὐσία ἑκάτερον τούτων ἐστίν, ἐν οὐσα πρᾶγμα, ὑπὸ διαφόρῳ μέντοι γε θεωρία τοῦ λόγου. f. 72^v

XCIII.

Ιγ'. Εἰ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ λόγου σύνθεσις.

Ἐν τῷ Θεῷ δὲ ταύτην οὐ δυνάμεθα τιθέναι τὴν σύνθεσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἐνέργειά τις ἐστὶ καθ' αὐτήν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδαμῶς ὑπελθεῖν δύναται τὸν τῆς δυνάμεως λόγον· οὐ γὰρ ἔχει τὸ εἶναι οὐδὲ τὰς ἄλλας δυνάμεις, ἀλλ' ἐστὶν ἡ αὐτῇ τούτοις πραγματικῶς διὰ τὸ ταῦτόν εἶναι πάντα ἐν τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ λέγοι τις δύνασθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεωρεῖσθαι ὡς τὸ εἶναι λαμβάνουσαν, καὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ ὡς δὴ λαμβανόμενον, καθὼς ἐστὶν ἐν τοῖς κτίσμασι, κἀντεῦθεν εἶναι τινὰ κἂν τῷ Θεῷ σύνθεσιν λόγου, ἀλλ' εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἡ τοῦ λόγου σύνθεσις ἀληθῆς ἐστίν, ὅταν ἀποκρίνηται τι ἐν τῷ πράγματι, ὡσπερ τὴν τοῦ ἀγγέλου οὐσίαν φάμεν πράγματι, τό γε ἐφ' ἑαυτῇ, ἐνέργειαν εἶναι τινὰ, καὶ πράγματι δέχεσθαι τὸ εἶναι ὡς διαφέρον αὐτῆς, καὶ οὕτως ἡ τοῦ λόγου σύνθεσις αὕτη, ἣν ἐν τῷ ἀγγέλῳ τίθεμεν, f. 73^v

ἔχει τι ἐν τῷ πράγματι, οὐχ οὕτω δέ ἐστιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ἢ γὰρ οὐσία αὐτοῦ, ἐνέργεια οὐσα, οὐ δέχεται τὸ εἶναι ὡς διαφέρον αὐτῆς· ὅθεν οὐδὲ τοῦ λόγου σύνθεσις ἐστὶν ἀληθῶς ἐν αὐτῷ διὰ ταῦτα ἐκ τούτων· οὐ γὰρ ἔχει θεμέλιον ἐν τῷ πράγματι, ἀλλ' ἐστὶ σύνθεσις ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πεποιημένη ἢ πεπλασμένη. Ἐν ἡμῖν γὰρ τὴν διαφορότητα τίθησιν τὴν τοιαύτην, ἐξ ἧς ἂν γένοιτο σύνθεσις, οὐκ ἐν τῷ Θεῷ. Ὀρῶντες γὰρ τὴν τοιαύτην σύνθεσιν ἐν τοῖς κτίσμασιν, ὡς εἴρηται, νοοῦντες δὲ τὸν Θεὸν τῆ τῶν κτισμάτων ὁδῷ, καὶ ἐν αὐτῷ φαμέν τὴν τοιαύτην τοῦ λόγου σύνθεσιν εἶναι· ἐστὶ δὲ ἀπλοῦς παντάπασιν ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῆς ἀπλότητος ἰδρυμένος, οὐ μέντοι γε διὰ τοῦτο δεῖ λέγειν ἡμᾶς, ὅτι καὶ τοῖς πολλοῖς ὀνόμασι, τοῖς περὶ Θεοῦ λεγομένοις καὶ οἷς ἀνυμνοῦμεν αὐτόν, οὐδέν τι ἀποκρίνεται ἐν τῷ πράγματι· συνθέσεως μὲν γὰρ τι οὐκ ἀποκρίνεται τῆ τῶν ἐν ἡμῖν νοημάτων συνθέσει, ἐκάστῳ δὲ ὀνόματι τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων ἀποκρίνεται ἐν τῷ πράγματι· ἄλλως γὰρ ἐψευδόμεθα ἂν, συντιθέντες τὰ τοιαῦτα ὀνόματα καὶ προτάσειςί τισι τοιαύταις ἀποδιδόντες ἐν τῷ Θεῷ, τουτέστιν ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαθός ἐστιν, ἢ ὅτι ἀληθής, ἢ τι τοιοῦτον· τοῦτο δὲ ἄτοπόν ἐστὶ περιφανῶς· εἰς γὰρ τὴν ἱεράν Γραφήν ἀνατρέχει
f. 78 μᾶλλον τὸ τοιοῦτον αἶσχος | καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν.

Ταῦτα τῆ τοῦ διδασκάλου δόξῃ συμφέροντα εἴρηται, ὡς οἴομεθα· ἵνα δὲ διεξοδικώτερον ἡμῖν ὁ περὶ τούτων γένηται λόγος, πρῶτον μὲν εἰδέναι δεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπλούστατός ἐστιν, ὡς εἴρηται· οὔτε γὰρ τῶν κατὰ ποσότητα μερῶν ἐστὶ σύνθεσις ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς σῶμα, οὔτε ἐξ ὕλης καὶ εἶδους σύγκειται, παντάπασιν ἄυλος ὢν· οὔτε φύσεως καὶ ὑποκειμένου σύνθεσις ἐστὶν ἐν αὐτῷ· αὐτὸ γὰρ τὸ θεῖον εἶδος, τουτέστιν ἡ θεότης, ὑποκειμένον ἐστὶν ὑφρατώως, καὶ καθ' αὐτὴν ἔχει τὸ εἶναι τοδί καὶ ἄτομος. Ὅθεν οὐδέν διαφέρει πιστεύειν ἡμᾶς εἰς μίαν θεότητα, καὶ ἓνα Θεόν, ἀλλὰ ταῦτόν εἰσι ταῦτα, εἰ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς σημασίας διεννηνόχασιν. Οὔτε ἐξ οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι σύγκειται διὰ τὰ εἰρημένα, οὔτ' ἐκ γένους καὶ διαφορᾶς διὰ τὸ μήτε ἐν τῷ Θεῷ δύναντιν τινα τῆ ἐνεργείᾳ συνάπτεσθαι, ἥτις ἂν δύναντις ἐκ τοῦ μέρους τοῦ γένους λαμβάνοιτο, ὡς ἐπὶ πάντων ἔχει τῶν οὕτω συγκειμένων, μήθ' ἄλλως εἶναι ἐν γένει τὸν Θεόν· οὐδὲ κατ' ἀνάλυσιν ὡς ἀρχὴν ὄντα πάντων, καθά τινες ᾤοντο. Ἄλλ' οὐδὲ πολλῷ μᾶλλον ὑποκειμένου καὶ συμβεβηκότος ἐστὶν ἐν τῷ σύνθεσις· οὐδέν γὰρ ἐν αὐτῷ συμβεβηκὸς εἶναι δύναται, ἀπλῶς ὄντι πρῶτῳ καὶ πρῶτῳ πάντων αἰτίῳ. Τοσοῦτων οὖν σχεδὸν ὄντων τῶν τῆς συνθέσεως τρόπων, ἐπεὶ κατ' οὐδένα τούτων οἶον τέ ἐστὶ συντεθεῖσθαι τὸν Θεόν, εἰκότως ἀπηλλάχθαι πάσης συνθέσεως τοῦτον πιστεύομεν· καὶ αὐτῷ δὲ τῷ εἶναι τὸν Θεὸν πρῶτον ὄν καὶ πρῶτην καὶ κοινὴν πάντων αἰτίαν οὐδαμῶς συμφωνεῖ τὸ συντεθεῖσθαι πῶς αὐτόν, εἰ γε πᾶν σύνθετον αἰτίαν
40 τε ἔχει τὴν ἐνοῦσαν ἐν αὐτῷ τὰ καθ' αὐτὰ διαφέροντα, ὡς ἄλλως ἂν οὐ

δυνάμενα ἀφ' αὐτῶν συναλθεῖν εἰς ἐνότητα, καὶ ὕστερόν ἐστι τῶν συντιθέντων αὐτὸ καὶ ἡρτημένον ἐκείνων. Δεύτερον, ἐπίστασθαι χρῆ, ὡς τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων, μᾶλλον δὲ τῶν τῆ θείᾳ φύσει ἀποδιδομένων, τὰ μὲν πρὸς τὴν πρώτην ἐντελέχειαν ἀνήκει, ἥτις τῆ παθητικῆ δυνάμει ἀντίκειται, ὡσπερ τὸ εἶναι· τὰ δὲ πρὸς τὴν δευτέραν ἐνέργειαν, ἥτις ἐστὶν ἡ δραστική, ἀντικειμένη τῆ δραστικῆ δυνάμει, εἰ καὶ παθητικὴν δύναμιν οὐ τίθεμεν ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τὴν δραστικὴν μόνον. Τούτων δὲ τῶν πρὸς τὴν δραστικὴν ἀνηκόντων ἐνέργειαν τὰ μὲν πρὸς τὴν θεωρητικὴν ἐνέργειάν εἰσι τεταγμένα (καλεῖσθω γὰρ οὕτω), ἥτις ἐστὶν αὐτοῦ τοῦ ἔχοντος τελειωτικὴ, οἷον τὸ νοεῖν, τὸ βούλεσθαι, ἡ σοφία, ἡ ἐπιστήμη· τὰ δὲ πρὸς τὴν προακτικὴν, ἥτις ἐτέρων τινῶν ἐστὶ τελειωτικὴ. Καὶ ταύτης τοίνυν τῆς ἐνεργείας δίχα διαιρουμένης, τὰ μὲν ἀνήκουσι τῆ φυσικῆ ἐνεργείᾳ, ἥτις ἐνδον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ γέννησις καὶ προβολή, αἷς αἱ θεῖαι ὑποστάσεις ἐκ τῆς | πρώτης f. 73^v προάγονται ὑποστάσεως συνωνύμως κατὰ τὸ αὐτὸ τῆς φύσεως εἶδος· τὰ δὲ πρὸς τὴν θελητικὴν ἐνέργειαν ἀνήκουσιν, ἥτις ἐστὶν ἐνέργεια εἰς τὰ ἔξω, δι' ἧς τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ ὑφίστανται καὶ τελειοῦνται καθ' ὁμοιότητα βουλήσεως, οὗ τοι γε φύσεως. Καὶ ταύτης τοίνυν τῆς θελητικῆς ἐνεργείας δίχα διαιρουμένης, τὰ μὲν ἀνήκουσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀπλῶς εἰς τὸ εἶναι προήλθον τὰ ὄντα, οἷον ἡ δημιουργία· τὰ δὲ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην, δι' ἧς ἐκ τοῦ τι μὴ εἶναι εἰς τὸ τί εἶναι προΐασιν· αὕτη δ' ἂν εἴη ἡ ποίησις.

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀνομάτων πάντων καὶ τοῦ Θεός ὀνόματος, ὃ τέτακται πρὸς τὸ σημαίνειν τὴν θείαν φύσιν, συντίθησιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος προτάσεις πολλὰς, οἷον ὅτι ὁ Θεός ἐστίν, ἢ ὅτι ὁ Θεός νοεῖ, ἢ ὅτι ὁ Θεός γεννᾷ ἢ προβάλλει, ἢ δημιουργεῖ, ἢ τι τοιοῦτον, καὶ αὕτη ἡ σύνθεσις ὑπὸ τῆς ψυχῆς τε ἐξευρίσκειται μόνῃς καὶ ἐν τῇ ψυχῇ μόνῃ ἐστίν· σύνθεσις γὰρ ἐστὶν ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου, ὑπόθεσις δὲ καὶ κατηγορία τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἔργον· οὐ μέντοι γε διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἀποκρινόμενα τούτοις τοῖς ὀνόμασι σύνθεσιν τινὰ ποιῶσιν ἐν τῷ Θεῷ. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ὁ ἡμέτερος οὐ δύναται νοεῖν ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς τοιαύτης συνθέσεως, ᾧ δὲ τρόπῳ νοεῖ τὰ ἄλλα καὶ αὐτὸν νοεῖ τὸ Θεόν, εἰ καὶ νοεῖ τοῦτον εἶναι ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα. Οὔτε δὲ δύναται τῆς θείας ἀπλότητος περιδράξασθαι, ὥστε κατὰ μίαν ἐπιβολὴν νοῆσαι τὴν θείαν φύσιν ἐκείνην ὡς αὕτη νοεῖ ἑαυτὴν ἅμα ἔλην, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς προτάσεις συντίθησιν, αἷ εἰσιν ἐκ πραγμάτων συντεθειμένοι, οἷα εἰσὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ πράγματα, τουτέστιν ἐκ νοημάτων, οἷς ἀποκρίνεται δῆπου τινὰ ἔξω τῆς ψυχῆς ὄντα, ἢ εἰσιν ἐν ἑαυτοῖς, οὐχ ἢ νοοῦνται ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ὡς ἐπὶ τῶν δευτέρων ἐπινοιῶν ἐστίν. Αὐτὰ μέντοι γε, ἄπερ ἀποκρίνονται τοῖς τοιοῦτοις πράγμασι τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ, οὐχ οὕτως εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ πράγματα διαφέροντα ὡσπερ εἰσιν οἱ τούτων λόγοι ἐν τῇ ψυχῇ, τουτέστιν οὐκ ἀναθρώσκει ὑπὸ τῷ λόγῳ τῆς ἀγαθότητος ἐν τῷ Θεῷ πράγμα

τι ὅλον οὕτως ἔχον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ἀντικειμένως ὡς
 ἔχει ὁ τῆς ἀγαθότητος λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, κατηγορούμενος κατὰ τῆς θείας
 οὐσίας, ἀλλ' εἰσὶν οὕτω πράγματα ὡς δὴ τοῦ πράγματος ὄντα καὶ ἐν τῷ
 πράγματι, τουτέστιν ὡς τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ ἀπλουστάτης ἐκείνης πρὸς
 5 πάσας τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις οἰκείως ἐχούσης, οὐ διὰ τὸ ὑφ' ἡμῶν οὕτως
 ὑπολαμβάνεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτὴν οὕτως ἔχειν, πρὸς διάκρισιν δηλονότι
 τῶν ὑπολήψεων ἐκείνων τῶν ἐν ἡμῖν, αἷς οὐδέν τι πραγματικὸν ἀποκρίνεται
 ἔξω, ἀλλ' ἢ μόνον πρᾶγμα ἐν τῇ ψυχῇ, τουτέστι νόημα, ἢ ἀποκρίνεται τι
 f. 74 πρᾶγμα οὐχ ἢ ἐστὶ πρᾶγμα, ἀλλ' ἢ νοούμενον, ὡς συμβαίνει | ἐν τῷ λόγῳ
 10 τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους καὶ ἕλως ἐν τοῖς δευτέροις νοητοῖς· καὶ διὰ
 τοῦτο ἡ θεία οὐσία, ὡς παραβάλλεται πρὸς τὰς αὐτῆς τελειότητας πάσας,
 ἄς δὴ κοινῶς ἐνεργείας καλεῖν τινες εἰώθασιν, προσδιοριζόμενοι μέντοι
 καὶ τὰς εἰρημένους διαφοράς· αὐτὴ τε τοίνυν ἡ θεία οὐσία οὕτω θεωρουμένη
 καὶ αἱ ταύτης τελειότητες, σοφία δηλαδή καὶ ἀγαθότης, ἢ πατρότης καὶ
 15 υἰότης, ἢ γέννησις καὶ προβολή καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ εἰσὶ πολλά πράγματα,
 ἀλλ' ἐν τι πρᾶγμα μᾶλλον εἰσι, καθὼς διὰ τοῦ πράγματος νοούμεν ἀναθροῦσκόν
 τι καὶ ἀντανακλώμενον, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἅμα ὅλον, ὃν δὴ τρόπον πρᾶγμα
 καλοῦμεν τονοῖ τὸν λίθον καὶ τὸν ἄνθρωπον τουτονί, ἢ τὸν Γαβριήλ, ἅπερ
 εἰσὶν ἄτομα ἀλλήλων κεχωρισμένα· ἢ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἅπερ, εἰ
 20 καὶ μὴ κεχώρισται ἔργῳ, ἕως ἂν συνημμένα ἦ, ἀλλὰ χωρίζεσθαι δύνανται·
 τούτῳ τοίνυν τῷ τρόπῳ οὐκ εἰσὶ ταῦτα πράγματα, οὐδὲ ἡ διάκρισις τούτων
 ἐστὶν οὕτω πραγματικῆ, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτα πάντα ἐν εἰσὶν οὕτω πρᾶγμα·
 ταῦτα γὰρ πάντα ὁ εἷς ἐστὶ δέπου Θεός, πράγματα δὲ εἰσὶν ἕτερόν τινα
 τρόπον, ὡς μὴ ὄντα ἐν τῇ ψυχῇ μόνον ὡς ὑπ' αὐτῆς πεποιημένα ἢ πεπλασμένα,
 25 ἀλλὰ τινα καὶ ἔξω αὐτῆς ὑπαρξίν ἔχοντα καὶ παρ' αὐτὴν ὄντα, ὥστε συμ-
 βαίνειν ἐντεῦθεν εὐλόγως τὴν μὲν θείαν οὐσίαν δεῖν πρᾶγμα λέγεσθαι
 ἀπλῶς καὶ κυρίως, οὐ μόνον ὡς ἔξω τῆς ψυχῆς ὄν καὶ ἀληθῶς ὑφ' ἑστώς,
 ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τοῦ ἀτόμου καὶ ὅλου καὶ ἑνός, καὶ ὅπερ ἂν γένοιτο
 ἕρος τις ἢ θεμέλιος πραγματικῆς διακρίσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἄλλου ὁμοίως
 30 πράγματος, ὥσπερ φαμέν τὸν Θεὸν καὶ κτίσμα τι, ἦτοι τὸν Γαβριήλ, πραγ-
 ματικῶς διακεκρίσθαι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ διακρίσει, ἀντὶ ἕρων τινῶν καὶ
 θεμελίων αὐτῆς, δύο λαμβάνονται πράγματα ὡς ὅλα ὑφ' ἑστώτα. Ἐατέον
 δὲ τό γε νῦν ἔχον, ὅτι ταῦτα καὶ κατ' οὐσίαν διακρίνονται καὶ εἴ τις ἐστὶν
 ἕτερα ταύτης ἰσχυροτέρα ἀντίθεσις, ἀλλ' ἀρκεῖ πρὸς τὴν παρούσαν χρείαν
 35 ὅτι πραγματικῶς. Τὰ γὰρ οὐσιωδῶς διαφέροντα πολλῶ μᾶλλον καὶ πραγ-
 ματικῶς διακρίνονται. Ἡ μὲν οὖν θεία οὐσία οὕτως ἂν πρᾶγμα λέγοιτο·
 αἱ δὲ ἐν αὐτῇ τελειότητες πάσαι εἴτουν ἐνεργεῖαι πράγματα λέγοντ' ἂν οὐχ
 οὕτως, ἀλλὰ ὡς τοῦ πράγματος ὄντα καὶ ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὸ σύμπαν
 εἰπεῖν, ὡς πραγματικά· κἀντεῦθεν οὐδὲ σύνθεσις ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ ἐκ τούτων
 40 τε αὐτῶν καὶ τῆς οὐσίας, ἧς εἰσὶ ταῦτα πραγματικά καὶ ἀληθεῖς τελειότητες.

XCIV.

ηδ'. Πόσα ζητοῦνται πρὸς τὴν σύνθεσιν.

Πρὸς γὰρ τὸ συντιθέναι τινά, ἢ ποιεῖν τι σύνθετον ἐξ ἑαυτῶν οὐ ζητεῖται μόνον τὸ πλείω ταῦτα εἶναι καὶ διάφορα ὅπως οὖν, | ἀλλὰ πρῶτον f. 74^v μὲν δεῖ ἕκαστον αὐτῶν εἶναι πεπερασμένον· ἢ δὲ θεία οὐσία ἐστὶν ἀπειρος· 5 δεύτερον, ἵνα ἕκαστον αὐτῶν ἢ πρᾶγμα· ἢ δὲ θεία ἐνέργεια, εἴτε ἢ ἐνδον εἴτε ἢ ἔξω, οὐκ ἐστὶ πρᾶγμα κυρίως ὡσπερ ἡ θεία οὐσία, ἀλλὰ μᾶλλον τι τοῦ πράγματος καὶ ἐν τῷ πράγματι· οὔτε γὰρ φύσις τις ἐστὶν ἄτομος ἢ θεία ἐνέργεια ἄλλη παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν, οὔτε χωρίζεσθαι δύναται τῆς θείας οὐσίας· τρίτον, ἵνα ἕκαστον αὐτῶν δύνηται μέρος εἶναι τινος· 10 τὸ δὲ θεῖον ἀμερές ἐστὶν· τέταρτον, ἵνα θάτερον αὐτῶν ἢ ἐν δυνάμει τῇ πρὸς τὸ λοιπὸν παραθέσει· ὁ δὲ Θεὸς ἐνέργειά ἐστὶν εἰλικρινής, καὶ οὐδὲν αὐτῷ δυνάμει ἀναμέμικται, τῆς γε παθητικῆς· πέμπτον, ἵνα θάτερον αὐτῶν ἐνέργεια ἢ τελειοῦσα τὸ λοιπόν· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶν ὅπερ ἂν δέοιτο τελειώσεως ἀτελές ὄν, ἐπεὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Θεῷ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ 15 εἰσὶ τελείω οὔση· ἕκτον, ἵνα μὴ ὡσιν εἰλικρινεῖς ἐνέργειαι καὶ ἐσχάτως ἐντελέχειαι μηδὲ ἐξ ἀνάγκης ὄντα· ὁ δὲ Θεὸς εἰλικρινής ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀπλῶς ἐστὶν ἀναγκαῖον. Ἔτι δεῖ θάτερον τούτων ἐν τῷ λοιπῷ προσλαμβάνεσθαι· ἢ δὲ θεία φύσις οὐδὲν προσλαμβάνει διὰ τὸ μηδὲν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι πρότερόν τε καὶ ὕστερον. Καὶ ἄλλα δὲ τινὰ ζητοῦνται 20 πρὸς τὸ γίνεσθαι τινὰ σύνθεσιν ἐκ πλείονων διαφερόντων, ἅπερ οὐχ ἀρμόττει τῷ Θεῷ ἢ ἐκ τοῦ λόγου τῆς οὐσίας, ἢ ἐκ τοῦ μέρους τῆς ἐνεργείας, ἢ καὶ ἀμφοτέρωθεν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας ἢ τῶν ἐνεργειῶν οὐδεμία γίνεται σύνθεσις ἐν τῷ Θεῷ.

Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων σαφές ἐστὶ καὶ τί δεῖ φρονεῖν καὶ περὶ τῆς ἐν- 25 αγγος ἀναφυσίσης διαφορᾶς ἐν ἡμῖν· μᾶλλον δὲ σαφές ἐστὶν ὡς ἢ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία καλῶς καὶ δικαίως τοὺς οὐκ ὀρθῶς περὶ τούτου πεφρονηκότας τε καὶ φρονοῦντας τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐξέωσεν. Γεγόνασι γὰρ τινες ἐν ἡμῖν τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διάκρισιν λόγῳ, τουτέστιν ἐπινοία, μόνον τιθέμενοι, ὧν τῆς αἰρέσεως ἡγεμόνες Βαρλαάμ τε ὁ ἐκ Καλαβρῶν 30 καὶ ὁ πολυκίνδυνος ὑπήρξαν Ἀκίνδυνος, ἐκ τινος πολιχνίου τῆς πρὸς ἡμῖν Θράκης ὡς οὐκ ὠφελεν ἀνασχῶν, διενεγχθέντες μὲν που καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους· οὕτω γὰρ εἰκὸς ἦν καὶ ἑαυτοῖς πολεμίους εἶναι τοὺς τοῦ ψεύδους ὑπερμαχοῦντας, πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς τότε ταύτης ὑπερασπίζοντας κοινὸν ἀνηρημένοι πόλεμον ἐκ τῆς αὐτῆς προπετείας καὶ αὐθαδείας, ἐκ 35 πολλῷ δὲ χείρονος Ἀκίνδυνος καὶ χαλεπωτέρας, ὅτι καὶ μετὰ τὴν τοῦ Βαρλαάμ αἰσχρὰν ἀπὸ τῶν ἀγώνων φυγὴν, ἐξ ἧς ἔδειξε περιφανῶς ἠττημένος, αὐτὸς ἐκ τινος ἐριθείας τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπῆλθεν πόλεμον, καίτοι

f. 75 πρότερον συνιστάμενος ταύτη | και τῷ Βαρλαάμ ἐμπαχθῆς οὐδὲν ἦττον τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων γεγενημένος.

Οὗτοι τοίνυν και οἱ ἐκ τῆς τούτων αἰρέσεως πάντες κοινῶς λόγῳ, τουτέστιν ἐπινοία, τὴν τῆς θείας οὐσίας και ἐνεργείας ἐφλυάrouν διάκρισιν, ὃν τρόπον διακέκριται πάντα τὰ γνωσκόμενα ὑπὸ τῆς ψυχῆς ὀπωσθηποτοῦν, ἢ γνωσκόμενά εἰσι και νοούμενα, αἱ τε δεύτεραι ἐπινοιαὶ πᾶσαι, περὶ ὧν ἡ λογικὴ θεωρία ἐστὶ. Ταῦτα γὰρ ἐν τῇ ψυχῇ κτίζονται δήπου· ὁθεν και ἡ τούτων διάκρισις ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐστὶ πεποιημένη και ἐν αὐτῇ μόνῃ ἐστίν. Οὕτω δὲ και πάντα τὰ ἀποδιδόμενα τῷ Θεῷ ἔλεγον τῆς θείας οὐσίας διακεκρίσθαι, ὃ εἶπετο αὐτὰ μὲν μὴ διακεκρίσθαι, τὸν δ' ἡμέτερον νοῦν αὐτὰ διακρίνειν, ὅρους ἐν ἑαυτῷ πλάττοντα ἐν οἷς ἂν ἡ τοιαύτη θεωρηθεῖη διάκρισις. Τοῦτο δὲ ψεῦδος ἐστὶ και ἀδύνατον· ἢ τε γὰρ θεία Γραφή ἀληθῶς ταῦτα ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ, δικαιοσύνην εἶναί τινα λέγουσα ἐν τῷ Θεῷ και σοφίαν και ἀγαθότητα, ἀφ' ἧς δίκαιος και σοφὸς και ἀγαθὸς εἶναι λέγεται. Και οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἀληθεῖς τινες διακρίσεις και ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ νοοῦσιν ὑπὸ τοῖς λόγοις τούτοις, οὐ δεδιότες μὴ τι λυμήνωνται ἐντεῦθεν τῇ ἄκρῃ ἐνότῃ και ἀπλότῃ τοῦ Θεοῦ, εἴπερ μηδὲ ἢ τῶν ὑποστάσεων διάκρισις, ἀληθῶς οὐσα πραγμάτων διάκρισις, τουτέστιν ὑφελύτων ἢ ὑποστάσεων, τῇ κατ' οὐσίαν ἀπλότῃ τοῦ Θεοῦ μὴ διαμάχεται, ὥστε και πολλαχοῦ διακρίνουσι τὴν θείαν οὐσίαν ἐκάστης ἐνεργείας τῶν τῷ Θεῷ ἀποδιδόμενων, περὶ ἧς ἂν τύχωσιν αἰεὶ τὸν λόγον ποιούμενοι, και τρόπους προστιθέασιν διακρίσεως, ὧν οἱ ὄροι οὐκ ἂν εἶεν ὑπὸ τῆς ψυχῆς δήπου πεποιημένοι, ὥστε οὐδὲ ἡ διάκρισις· ὡς ἔταν αὐτὰ τῷ ἀπολελυμένῳ και μὴ ἀπολελυμένῳ ἢ ἀναφορικῶ διακρίνωσι, τῷ ἀδιακρίτῳ και διακεκριμένῳ, τῷ πρὸς ἑαυτὸ και πρὸς ἄλλο, τῷ ἐκ τινος και τῷ οὐκ ἐκ τινος, τῷ μεθεκτῷ και οὐ μεθεκτῷ, και τοῖς τοιούτοις, ἃ πάντα ἀντιφατικά εἰσι. Τὰς δὲ ῥήσεις τῶν διδασκάλων ἐκτίθεσθαι μακροτέρας ἐστὶ πραγματείας ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου τοῦ Θεσσαλονίκης ἐν ἰδίῳ συντάγματι κατεστρώθησαν, ὃς τότε τῆς ἐκκλησίας και τῶν αὐτῇ δοκούντων ὑπερηγώνισται, σοφία και ἀρετὴ και ζήλῳ μηδενὸς τῶν ἀρχαίων διδασκάλων ἀπολειπόμενος, και εἰ τῷ μὴ πάρεστι σχολή, τὰ τῶν διδασκάλων ἐπιόντα τεύχη, τὴν ἐκείνων γνώμην ἀθροίζειν, ἐκ τῆς πραγματείας ἐκείνης τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου ἦττονι πόνῳ τὴν τῶν ἀρχαίων

f. 75^v διδασκάλων | διάνοιαν εἴσεται.

36 Προήχθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Βαρλαάμ και Ἀκίνδυνον οὗτοι τὰ τοιαῦτα δοξάσαι πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ χαλεπὸν αὐτοῦς οἶεσθαι τὴν θείαν οὐσίαν

29 ἐν ἰδίῳ συντάγματι: Ce recueil patristique composé par Grégoire Palamas est encore inédit. On le trouve dans plusieurs manuscrits, notamment dans le Paris. 1238 et le Paris. 970.

καὶ ἐνέργειαν ἐν ἑαυτοῖς ὀπωσοῦν διακρίνεσθαι· ἡγοῦντο γὰρ οὕτω πλείω
 τε πράγματα ἂν εἶναι ἐν τῷ Θεῷ καὶ σύνθετον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν ἑαυτῷ
 πλείω πράγματα περιέχοντα ἡνωμένα. Φεύγοντες οὖν τὸ σύνθετον νομίσαι
 τὸ θεῖον, κατ' ἐπίνοιαν μόνην ταῦτ' ἐνόμισαν διακρίνεσθαι. ᾿Ροντο δὲ καὶ
 τὸν διδάσκαλον τοῦτον, τὸν ἐξ Ἀκίνου λέγω Θωμᾶν, συνήγορον ταύτης 6
 ἔχειν τῆς δόξης, πραγματικῶς μὲν διακεκρίσθαι ταῦτα οὐκ ἀνεχόμενον,
 λόγῳ δὲ διαφέρειν ἀξιοῦντα. Ὁ γὰρ Βαρλαάμ ἐκεῖνος τὰ τοῦ διδασκάλου
 τούτου πνεῖν ἐδόκει, εἰ καὶ τῷ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Πνεύματος
 ζητήματι πάνυ τούτου καταπεφρόνηκεν, ὃ δὴ καὶ γέγονε τοῖς περὶ τὸν
 Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδουρον αἴτιον τοῦ τὰ βιβλία τοῦ διδασκάλου τούτου 10
 μεταβαλεῖν εἰς τὴν Ἑλλήνων φωνήν, ὡς ἂν καὶ ἐκ τῆς τοῦ διδασκάλου
 τούτου σοφίας ἱκανῆν ἐπαγόμενοι τὴν συμμαχίαν, τοὺς ἄλλους πάντας
 συμπεΐθωσι, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐπανατείνωσιν,
 ταῦτά καὶ αὐτὴν διὰ τοῦ Θωμᾶ δοκοῦσαν πρεσβεύειν, οὐκ εἰδότες ὅτι
 πολλοὶ τῶν παρὰ Λατίνοις διδασκάλων συμφωνότερον τῷ ἱερῷ Γρηγορίῳ 16
 τῷ Θεσσαλονίκῃ καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ συμπάσῃ ἢ αὐτοῖς τὰ περὶ
 τούτου τοῦ προβλήματος διωρίσαντο, ὧν οὐκ ἂν ἦν δίκαιον καταφρονεῖν,
 σοφωτάτων τε ὄντων καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ψῆφον ἐχόντων,
 ἢ ταῦτά φρονεῖν ἔδοξαν ἐναργῶς.

Ἴσως οὖν ὁ Θωμᾶς λόγου διάκρισιν ἐνενόει τὴν ἔχουσαν ἀντὶ θεμελίων 20
 καὶ ὄρων οὐ δύο πράγματα, ἀλλὰ δύο τινά, τοῦ τε πράγματος ὄντα καὶ
 ἐν τῷ πράγματι· πολὺ γὰρ διαφέρει πράγματά τε δύο εἶπειν καὶ δύο τινά
 τοῦ τε πράγματος ὄντα καὶ ἐν τῷ πράγματι, καὶ ὅλως ὥσπερ ἀπόφασιν
 τινα τῆς ἐν δυσὶ πράγμασι διακρίσεως τὴν τοῦ λόγου διάκρισιν ἐλάμβανεν,
 καὶ ὑπὸ ταύτῃ τῇ διακρίσει τὴν ἀδρανεστέραν διάκρισιν πᾶσαν ἐνόει, εἴτε 25
 τὴν ἐκ τῶν λόγων, εἴτε τὴν ἐκ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, οὐ μόνην τὴν
 τοῦ λόγου, τουτέστι τῆς ἐπινοίας, εἰλικρινῶς καὶ συνεσταλμένως, ἥτις ἐν
 δυσὶν ὄροις ἐστὶν ὑπὸ τῆς ψυχῆς πεπονημένοις καὶ ἦτις οὐδὲν διακρίσεως
 ἐν τῷ πράγματι ἀποκρίνεται. Οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἦν ἀφελής, ὥστε τὴν θεῖαν
 οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ οὕτω δύο εἶναι πιστεύειν ὥσπερ ὁ νοῦς, 30
 κατ' ἐξουσίαν διαιρῶν τὸν Σωκράτην, τοιαύτην τινὰ συντίθησι πρότασιν,
 ὅτι ὁ Σωκράτης Σωκράτης ἐστίν· ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἀγνοῶν τὴν οὐσιώδη
 διάκρισιν καὶ εἴ τις ἐστὶ | ταύτης ἰσχυροτέρα, αἶ δὴ πᾶσαι ὑπὲρ τὴν πραγ- f. 76
 ματικὴν εἰσιν, πᾶσας ταύτας ἐκάλει πραγματικάς, οὕτω τὰς ὑπὸ τὴν πραγ-
 ματικὴν πᾶσας, τουτέστι τὰς ἐλάττω τε καὶ ἀδρανεστέραν δηλούσας τὴν 35
 διαφορὰν, τοῦ λόγου πᾶσας ὠνόμαζεν, ὡς μὴ μεταξὺ δύο πραγμάτων
 στρεφομένας ὑφεστῶτων τε καὶ ἀτόμων καὶ ὅλων ἢ κεχωρισμένων ἢ
 δυναμένων χωρίζεσθαι, ἀλλ' ἢ ἐν τοῖς λόγοις τὸ τί ἦν εἶναι λέγουσιν, ἂν
 ἰσχυρότεραι ὦσιν, αἶ δὴ κυρίως καλοῖντ' ἂν λόγων διαφοραί· ἢ ἐν τῇ τῶν
 ὄρων αὐτῶν φύσει τῶν γε διακρινομένων, ἐπειδὴν ὡσι καὶ παρὰ τὴν 40

ψυχὴν ἐν τῷ πράγματι· ἢ τό γε ἐλάχιστον ἐν δυσὶν ὄροις ὑπὸ τῆς ψυχῆς
 πεποιημένοις, ἧτις ἂν κυρίως λόγου διάκρισις ὀνομάζοιτο. Καὶ ὅτι τὴν
 τῶν λόγων διαφορὰν, εἶπουν τὴν εἰδικὴν ἢ τὴν ἐκ τῆς τοῦ πράγματος
 φύσεως οὐκ ἠγνόει Θωμᾶς, καὶ ὅτι ταύτας τὰς παρὰ τὴν πραγματικὴν
 6 διακρίσεις καὶ ἐλάττους αὐτῆς, ἐξηπλωμένως διαφορὰς λόγου ὠνόμαζεν,
 ἐκ τῶν ἐκείνου συγγραμμάτων πᾶς τις ἂν βραδίως κατίδοι. Ἄλλ' ἡμῖν οὐ
 νῦν περὶ αὐτοῦ πρόκειται μᾶλλον σκοπεῖν ἐν τῷ παρέργῳ τῆς τοιαύτης
 ζητήσεως ἢ περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἐκκλησίας καὶ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου
 τοῦ Θεσσαλονίκης, ὧν χάριν προὔργου πρὸς τὸν περὶ τούτων ἐξηνέγγχθημεν
 10 λόγον. Ὅθεν τὰ μὲν κατὰ τὸν Θωμᾶν, ὅσον ἐν τῷδε τῷ ζητήματι,
 ἀφείσθω τοῖς ἄλλοις σκοπεῖν ὅπως ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους διδασκάλους, ἢ
 πρὸς γε αὐτὴν ἀλήθειαν τὰ ἐκείνου ἔχει· οὐ γὰρ ἡμῖν διαφέρει πάνυ
 Θωμᾶς ὥστε αὐτοῦ πάσαις ὑπερδικεῖν μηχαναῖς, εἰ καὶ ἄλλως θαυμαστὸς
 ἡμῖν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος καὶ ἔδοξε τὸν πρόσθεν χρόνον· καὶ νῦν ἔτι δοκεῖ.
 15 Τὸ δὲ τῶν ἀτασθαλῶν ἐκείνων τῶν κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν τῆς
 ἐκκλησίας στρατευσαμένων κινητικὸν ἐκείνων μόνον προσῆκεν εἶναι κινητι-
 κόν, ἅτε κατασεσεισμένων τὸν ἐγκέφαλον ἐκ πολλῆς ὑπερηφανίας. Πῶς
 γὰρ ἂν ἄλλως ἠγνόησαν τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διάκρισιν
 καὶ παρὰ τὴν ψυχὴν ἐν τῷ πράγματι οὔσαν, ὥσπερ καὶ αὐτὴ ἡ θεία
 20 οὐσία καὶ ἡ αὐτῆς ἀγαθότης ἔξω εἰσὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐν ἑαυτοῖς;
 Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι περιαιρουμένης ἀπάσης ψυχῆς καὶ νοῦ παντὸς
 κτιστοῦ, ἢ τε οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐν τούτοις ἔστι διαφορὰ,
 οὐδ' ἀνθίσταται τῇ θείᾳ ἐνεργείᾳ, εἴτε τῇ ἐνδόν, εἴτε τῇ ἔξω, τὸ εἶναι,
 ἢ τὸ ὑπάρχειν, ἢ τὸ προάγεσθαι, εἰ τύχοι πάντα νοῦν ἀναιρεῖσθαι, ὅς
 25 ταῦτα τῆς θείας ἐνεργείας κατηγορεῖ, ἐφόσον οὐ διὰ τὴν τοιαύτην κατη-
 γορίαν ἐστὶ τὸ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα ἐν τῷ Θεῷ εἶναι, ἢ τὸ ἀπολελυ-
 f. 76^v μένως αὐτὴν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι, καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὰ
 τειάδε, οὐκ ἀναφορικῶς, ὡς ἔστιν ἐν αὐτῇ γέννησις καὶ προβολὴ καὶ
 πατρότης τε καὶ υἰότης; Ἄλλὰ ταῦτα, καὶ μὴ νοούμενα, οὐδὲν ἤττον
 30 ἔστι καὶ ἔσται οὕτως ἐν τοῖς πράγμασι φύσει, οὔτε θάτερον ὄρισμός ὢν
 τοῦ λοιποῦ, ἢ ὄρισμοῦ μέρος, οὐκ ἂν εἶεν ἄμφω ταῦτα ἐν εἴδει καὶ λόγῳ
 τῷ τί ἦν εἶναι· τοῖς δὲ λόγοις διακρινόμενα τοῖς τὸ τί ἦν εἶναι λέγουσι
 καὶ ἐν τῇ τοῦ πράγματος ὄντα φύσει πῶς ἂν κατ' ἐπίνοιαν εἶη καὶ διακρί-
 νοιντο; Κακῶς δὲ αὐτοὺς ἔθραττε καὶ τὸ τῆς συνθέσεως δέος· οὐ γὰρ
 35 ἔστιν ἀληθὲς ὅτι τὰ τῷ Θεῷ ἀποδιδόμενα πραγματικῶς ἀποδίδονται καὶ
 οὐ κατ' ἐπίνοιαν ἡμετέραν· ἔστιν ἄρα σύνθεσις τούτων τε καὶ ἐκ τούτων
 ἐν τῷ Θεῷ· ὅθεν γὰρ ἄπεισιν αἱ ἰδιότητες αἱ ζητούμεναι πρὸς τὸ ποιεῖν
 τινα σύνθεσιν, ἐκεῖθεν καὶ ἡ σύνθεσις ἄπεστιν. Τιθεμένου δὲ τὴν θείαν

ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην ἐν τῷ πράγματι εἶναι ὡς εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ, οὐδεμία τῶν ἰδιοτήτων ἐκείνων ἐν τούτοις εὐρίσκεισθαι δύναται, ὥστε οὐδὲ ἡ σύνθεσις ἔπεται ἐξ ἀνάγκης, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων ἐστὶ. Ταῦτα δὲ πάντα συνεωρακῶς ὁ ἱερὸς Γρηγόριος, καὶ τῆ τῶν ἀρχαίων διδασκάλων γνώμη στοιχῶν, καὶ τῆ ἐπικρατούσῃ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἡμετέρας μητρὸς δόξῃ καθάπαξ ἐπόμενος, τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν πραγματικῶς ἔλεγε διακρίνεσθαι, οὐ νοῶν πράγματα τὰς ἐν τῷ Θεῷ τελειότητας ἢ ἐνεργείας κατὰ τὴν συνεσπειραμένην τοῦ πράγματος ἔννοιαν, ὡς τὰς θείας ὑποστάσεις πράγματα εἶναι φασί, ἀλλὰ λέγων ταύτας εἶναι τι τοῦ πράγματος καὶ ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, πραγματικὰ μᾶλλον ἢ πράγματα, καὶ πράγματα δὲ ἄλλον τρόπον, ὡς παρὰ τὴν ψυχὴν ὄντα καὶ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, οὐκ ἀνεχόμενος ἐπινοῖα μόνῃ τὴν διάκρισιν τούτων τιθέναι, ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἔπηται καὶ αὐτὰ ἐπινοῖα εἶναι, τοῦλάχιστον τὰς θείας τελειότητας, ὡς οἱ περὶ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ Βαρλαάμ ἐφλυάρουν· ὥστε πραγματικῶς μὲν ἔλεγε πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ λόγου καὶ κατ' ἐπίνοιαν, τοῖς λόγοις δὲ αὐτὰ διέκρινε, τοῖς τὸ τί ἦν εἶναι δηλοῦσιν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκείτω, τό γε νῦν ἔχον, στενῶς τε εἰρημένα ὡς ἐν ἐκδρομῇ καὶ ἀπλούστερόν πως, ὡς ἂν πλείοσιν ἐκδηλα εἶη. Ἐν ἰδίᾳ δὲ πραγματεία περὶ τούτων, ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, ἐμβαθυνοῦμεν τῷ ζητήματι τούτῳ, καὶ ὅσα δεῖ περὶ αὐτοῦ ἀνιχνεύσομεν, καθὼς ἂν τόθ' ἡμῖν ἐμπνευσθεῖη. Ἄλλὰ νῦν τῶν προκειμένων ἐκτέον.

XCV.

Ἰε'. Εἰ τὸ εἶναι ἐν τινι ἐστὶ κατηγορία.

26

Ἐπεὶ δὲ πολλὰ περὶ τοῦ εἶναι προεῖρηται, δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι τὸ ζήτημα περὶ αὐτοῦ (ζητεῖσθαι γὰρ ἀξιον) ἐν ποίᾳ κατηγορίᾳ τυγχάνει τὸ εἶναι. Διὰ βραχέων οὖν καὶ ὡς ἐξ ὑπογυίου δεῖ λέγειν ἀποκρινομένους, ὡς ἢ κοινῶς διαλεγόμεθα περὶ τοῦ εἶναι, ἢ εἰδικῶς· εἰ μὲν δὴ κοινῶς, ἐν οὐδεμίᾳ κατηγορίᾳ ἐστίν, ἀλλὰ περιέρχεται πάσας, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄν· εἰ δὲ περὶ τοῦ εἶναι εἰδικῶς, τοῦτο πάλιν διχῶς· ἢ γὰρ περὶ τοῦ εἶναι τῆς οὐσίας, ἢ περὶ τοῦ εἶναι τῆς κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπάρξεως. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸν πρότερον τρόπον, ἐπεὶ τὸ τοιοῦτον εἶναι ταυτόν ἐστι πραγματικῶς τῇ οὐσίᾳ, ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ μετὰ τῆς οὐσίας ἐστίν, ὡσπερ τὸ εἶναι τῆς τοῦ αὐτοῦ οὐσίας ἐν τῷ γένει τῆς οὐσίας ἐστίν, ἐν ᾧ καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ εἶναι τῆς οὐσίας τῆς λευκότητος ἐστίν ἐν τῷ τῆς ποιότητος γένει, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ περὶ τοῦ εἶναι τῆς κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπάρξεως, καὶ τοῦτο πάλιν διχῶς· ἢ γὰρ ἀπλῶς τοῦτο θεωροῦμεν καὶ καθ' αὐτό, καὶ οὕτως ἐν τῷ γένει τοῦ συμβεβηκότος ἐστίν ἂν τῇ τῆς ποιότητος κατηγορίᾳ διὰ τὸ πᾶσαν ἐντελεχεία

ὑπαρξιν εἶναι τι συμβεβηκός. Ὅθεν φησὶν Ἀβινσέννας ὡς, ἐπειδὴν λέγω· ἄνθρωπος ἔστιν, αὕτη ἡ πρότασις ἐστὶ κατὰ συμβεβηκός, εἰ τὸ ἔστιν ἐνταῦθα ληφθεῖη ὡς ἡ κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπαρξίς· ἂν δὲ ὡς τὸ εἶναι τῆς οὐσίας ληφθεῖη, οὕτως οὐσιώδης ἐστὶ κατηγορία. Εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς θεωροῖμεν καὶ καθ' αὐτό, ταύτη συμβαίνει· εἰ δὲ καθό ἐστὶν ὄρος τινὸς οὗ ἔστιν, καὶ οὕτω δεῖ λέγειν, ὡς ἐν ἐκείνῃ τῇ κατηγορίᾳ ἐστίν, ἐν ἣ ἐστὶ καὶ αὐτὸ τὸ οὗ ἔστιν ὄρος, ὡςπερ τὸ εἶναι τῆς κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἐκείνῃ τῇ κατηγορίᾳ ἐστίν ἐν ἣ καὶ ὁ ἄνθρωπος· καὶ τὸ εἶναι ὡσαύτως τῆς κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπάρξεως τῆς λευκότητος ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἐν ἣ καὶ ἡ λευκότης ἐστὶ κατ' ἀναγωγίην· πῶς δ' ἂν εἴη τὸ κατ' ἀναγωγίην, καὶ πῶσαχῶς ἂν εἴη τι ἐν κατηγορίᾳ κατ' ἀναγωγίην, αὐτίκα θεωρηθήσεται.

Τούτων θεωρηθέντων, φανερόν ἤδη ἐστὶ. — Δείξας ὁ διδάσκαλος ἀνωτέρω τίς ἐστὶν ἡ οὐσία ἐν ταῖς συνθέτοις καὶ ἀπλαῖς οὐσίαις, ἐν τούτῳ τῷ μέρει πλείονος εἵνεκα σαφηνείας τῶν εἰρημένων ἐπανακεφαλαιοῦται καὶ οἷον εἰπεῖν ἐπισυνάγει τὰ εἰρημένα, καὶ διακρίνει πάσας τὰς οὐσίας εἰς γένη τρία· ἕθεν καὶ διαιρεῖται τὸ μέρος εἰς τρία, ὧν ἐν ἐκάστῳ ἐκάστου γένους ἄπτεται τῆς οὐσίας. Τὸ δὲ πρῶτον αὐθις μέρος εἰς τρία διαιρεῖται· ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ τίθησι τὸν πρῶτον τρόπον τοῦ ἔχειν οὐσίαν· ἐν τῷ δευτέρῳ ἀλήθειάν τινα πορίζεται ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ διασαφεῖ τινα ἀπορούμενα. Πρῶτον τοίνυν τὸν ἑαυτοῦ προτάτων σκοπόν, τὸν πρῶτον τίθησι τρόπον, καὶ φησὶν ὅτι εἰς μὲν καὶ πρῶτος τρόπος τοῦ ἔχειν οὐσίαν ἐστὶν ἕταν τὸ τὴν οὐσίαν ἔχον ταῦτόν ἢ πραγματικῶς τῷ ἰδίῳ εἶναι, καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτὸς ὁ Θεός· κἀντεῦθεν φιλόσοφοί τινες εἶπον τὸν Θεὸν μὴ ἔχειν οὐσίαν διὰ τὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ μὴ διαφέρειν τοῦ εἶναι αὐτοῦ.

XCVI.

Ἡς'. Πῶς ὁ Θεός ἐστὶ πρῶτον ἐν πᾶσι τοῖς οὐσίαις.

Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, ὅτι μόνος ὁ Θεός ἔχει τὸ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ διὰ τῆς οὐσίας, πάντα δὲ τὰ ἄλλα τὸ εἶναι ἔχουσι κατὰ μετοχήν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεός ἐστὶ πρῶτος ἐν πᾶσι τοῖς οὐσίαις, διότι τὸ κατ' οὐσίαν τοιόνδε πρῶτόν ἐστὶ πάντων τῶν κατὰ μετοχήν τοιούτων, ὡςπερ τὸ πῦρ κατ' οὐσίαν ἔχον τὸ εἶναι θερμόν πρῶτόν ἐστὶν ἐν τῷ τῶν θερμῶν γένει. Ἐντεῦθεν, φησὶν, ἔπεται μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ἐν τινὶ γένει, καὶ λόγον τοιόνδε προστίθησιν. Ἄπαν ἐν γένει ὄν

6 ἐστὶ καὶ — ἐν ἣ om L. Cette omission nous montre que L est transcrit sur une copie antérieure et que Scholarios est victime d'une distraction habituelle aux copistes. 13 Τούτων θεωρηθέντων: c. VI, 1, p. 170, 16

δεῖ ἔχειν οὐσίαν τοῦ εἶναι αὐτοῦ διαφέρουσαν· ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει τὴν οὐσίαν ἄλλην παρὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ· ὁ Θεὸς ἄρα οὐκ ἔστιν ἐν τινι γένει. Ἡ μὲν οὖν ἐλάττων σαφῆς ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὴν δὲ μείζονα φανεροῖ· ἢ γὰρ οὐσία, φησὶν, ἢ ἡ φύσις τοῦ γένους ἢ τοῦ εἶδους οὐ διακρίνεται κατὰ τοὺς λόγους τῆς φύσεως ἐν ἐκείνοις ὧν ἐστὶ τὸ γένος ἢ τὸ εἶδος, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐστὶ διάφορον ἐν διαφόροις. Ἄλλ' εἴπερ τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία ταῦτόν ἦν, ἔδει γ' ἂν, εἴπερ θάτερον διακρίνεται, καὶ τὸ λοιπὸν διακρίνεσθαι, καὶ εἰ μὴ θάτερον, μηδὲ θάτερον. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν εἶναι διακρίνεται, ἢ δὲ οὐσία μὴ, ἐξ ἀνάγκης δεῖ λέγειν, ὅτι τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία διαφέρουσιν ἐν πᾶσι τοῖς οὐσίαις ἐν τινι γένει. Τούτου δὲ τοῦ 10 λόγου τὴν μείζω τέθεικε μόνον ὁ διδάσκαλος μετὰ τῆς ἀποδείξεως.

XCVII.

ηζ'. Πότερον ὁ Θεὸς ἐστὶν ἐν τινι γένει.

Ἄλλ' ἀπορήσειεν ἂν τις ἐνταῦθα πῶς ἐστὶν ἀδύνατον τὸν Θεὸν εἶναι 16 ἐν τινι γένει, εἴπερ ἴσμεν αὐτὸν ἐν τινι γένει ὄντα· αὕτη γὰρ ἡ κατηγορία προδήλως ἀληθής ἐστὶν, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν οὐσία, ἐπεὶπερ οὐσία μὲν λέγεται πᾶν ὃ πρόσεστι τὸ καθ' αὐτὸ εἶναι· ὁ δὲ Θεὸς ἔχει μάλιστα τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸν· οὐκοῦν εἰ ἐν μηδενὶ ἄλλῳ, ἐν γοῦν τῷ τῆς οὐσίας γένει δοκεῖ τὸν Θεὸν εἶναι. Πρὸς ταύτην δεῖ λέγειν τὴν ἀπορίαν, ὅτι ὁ 20 Θεὸς οὐκ ἔστιν ἐν τινι γένει, καὶ καλῶς τοῦτ' εἴρηκεν ὁ διδάσκαλος· πᾶν γὰρ ἐν τινι γένει ὄν ἢ καθ' αὐτὸ ἐστὶν ἐν αὐτῷ καὶ κατ' εὐθείαν, ἢ κατὰ τι καὶ πλαγίως, δηλαδὴ κατὰ ἀναγωγὴν· ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐδετέρῳ τῶν τρόπων τούτων ἐν γένει δύναται εἶναι· καὶ κατ' εὐθείαν μὲν, διότι ἦν ἂν οὕτως εἶδος· πᾶν δὲ εἶδος ἐκ γένους σύγκειται καὶ διαφορᾶς· πᾶν δὲ ἐκ 25 γένους συγκεῖμενον καὶ διαφορᾶς ἐν ἑαυτῷ τι δυνάμεως ἔχει, διότι τὸ γένος αἰεὶ καὶ τὸ παρ' οὗ τὸ γένος λαμβάνεται, ἔχει πρὸς τὴν διαφορὰν καὶ τὸ παρ' οὗ λαμβάνεται ἢ διαφορὰ ὡς δύναμις πρὸς ἐνέργειαν· ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ λόγον τινὰ δυνάμεως τοιαύτης πίπτειν ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀπλούστατόν τι καὶ τελειώτατον· δραστηκὴ μόντοι γε δύναμις | ἐν αὐτῷ f. 78 τίθεται· πάνυ, ἀλλ' αὕτη οὐδεμίαν ἔνδειαν ἐπιφέρει, τοῦναντίον μὲν οὖν. Κατ' ἀναγωγὴν δὲ, ἀδύνατον ἐν γένει τὸν Θεὸν εἶναι.

XCVIII.

ηη'. Ὅπως τὸ κατ' ἀναγωγὴν εἶναι ἐν τινι κατηγορίᾳ 35 πολλαχῶς δεῖ νοεῖσθαι.

Ὡς ἂν δὲ σαφέστερος ὁ περὶ τούτου γένοιτο λόγος, εἰδέναι δεῖ, ὅτι πολλαχῶς τι δύναται κατ' ἀναγωγὴν ἐν κατηγορίᾳ τινὶ τίθεσθαι· πρῶτον μὲν ὡς τὰ μέρη τὰ συνιστῶντα τὸ ὅλον, ἐν τῷ γένει τοῦ ὅλου αὐτῶν εἰσι κατ' ἀναγωγὴν, ὡσπερ ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἢ εἰσι μέρη τοῦ 40